

összeválogatott művészszeméllyel, leginkább fiatal, operai rutinban még el nem romlott énekesekkel, kik hajlékonyak és fogékonyak a megkívánt feladatok fáradhatatlan és lelkes végrehajtására, egyéni sztár-becsvágyak nélkül, pusztán egy kollektív produkció sikerét tartva szem előtt. Az interpretátor ezekkel a fiatal erőikkel hosszú hónapokig készíti elő az elődást, nem bírvene addig, míg minden elképzelése maradéktalan megvalósítást nem nyert. Az előadást azután sorozatban kell játszani, míg érdeklődés mutatkozik, majd turné formájában a saját és idegen országok városaiban is bemutatni. Két-három ilyen előadással azután kontinensek közti, sőt világkörűli turnéra is lehet indulni, mint annak idején a meiningeni együttes, vagy később az orosz színpadi stíluskísérletek reprezentáns produkciói (Tairoff Művészszínháza, Meyerhold stb.). Amint az első produkciókban az énekes-személyzet megismeri és megszokja ezt a munkamódszert, a továbbiakban már összeszokott művész-együttes áll az interpretátor rendelkezésére, amellyel a további programm rövidebb idő alatt megvalósítható.

Természetesen nem mindegyik opera interpretálására alkalmasak ezek a művészi elvek. Csak a műfaj azon kimagasló remekei jöhetnek számításba, amelyekben a komponista nem öncélú énekszerepeket írt, hanem lélekben azonosulva a költővel, megtalálja a szöveg mögötti drámai élmény zenei kifejezését és ilyenformán a szöveg, zene és a színpad hatóelemeinek együttes varázsában éli át a drámát.

Wagner zenedrámái mindemellett mégsem lesznek alkalmasak ilyen irányú interpretációra, mert az ő „Gesamtkunstwerk“ elképzelése túlságosan a korabeli naturalista színpadi irány függvénye és a drámai tartalom nála úgy akusztikai, mint optikai szempontból a naturalisztikus színpadi stílus megjelenítési formáiba lényegült át.

E tanulmányban elmondott elméleti tétélekkel kapcsolatban külföldi operakarmesteri működésem folyamán többször volt alkalmam gyakorlati kipróbálásukra is kísérletet tenni, amikor valamely általam zeneileg előkészített produkciónál — a rendezővel egyetértve — egyes jelenetek színpadi megjelenítését is magam irányítottm. Az előadás után nagyon tanulságos volt a közönség egyes tagjainak véleménye, akik egyértelműleg úgy nyilatkoztak, hogy a szóbanforgó jelenetek alatt egyébként laza és könnyen megszakadó kapcsolatuk a színpaddal egyszerre — előtűnik nem teljesen érthető okból — szorosra vált és figyelmüket valami erő állandóan és intenzíven a színpadra irányította. Ezek a beszámolók megerősítettek abban a meggyőződésemben, hogy a fenti elvek megalkuvás nélküli keresztülvitelével az operai műfaj igen bonyolult élmény-átviteli esetében is módunkban áll a drámai tartalmat töretlen intenzitással, lobogó erővel átéreztetni a szemlélővel.

Váradi László

Bartók és Kodály*

A magyar népzene a legújabb időkig olyan volt, mint egy elvarázsolt tiúndékirálykisasszony. Hamupipóke sorban élt, úgy bánt vele a sors, mint a gonosz mostoha, irígyen és brutálisan záródott el előtte a boldogulás útja... Mindaz a formagazdagság, melódiabőség, ritmusváltozatosság, ami a magyar népzében évezredek óta felhalmozódott, veszendőben volt, kallódásnak indult. Valamikor a középkori krónikaíró megvetette a nép csacska meséit, miket, ha feljegyez, nagyobb értéket ör-

zött volna meg krónikájánál. Egy évezreden át nagyjában ugyanígy volt a népzennél és a népdallal. Létezését természetesnek, sőt szükségesnek tartották, mint akár a fű zöldelését, de megvetették vagy legalább is nem sokra becsülték. Ez elnyomott helyzetben mégis, mint súly alatt a pálma, csak nőtt, fejlődött, terebélyesült a zene, a dal, a néplelek gazdag televényéből. Fejlődött, terebélyesült, egészséges, gyönyörű virágokat termelt, s mégis gyökereire fejsze vetetett, pusztulás előtt állt. A múlt században meginduló társadalmi erjedés, a városiasodás folyamata letompította a népi élet eredeti színeit, a népköltészet elől elszívta a napfényt és a levegőt. S minden szépsége, lelki gaz-

* Június 8-án, a szegedi Dóm-téren rendezett Eneklő ifjúság hangversenyén elmondott bevezető.

dagsága ellenére lassan-lassan hervadásnak indult az elvarázsolt, szomorú sorús királykisasszony, a magyar népzene.

Varázslatot csak varázslók tudnak feloldani, mágusok, kiknek varázserejük van, van tehetségük, van igézetes lelkük, lángelméjük. Ez a csoda történt meg a magyar népzennel, a magyar népdallal. Száz esztendő óta már többé-kevésbé rendszeresen folyt a magyar népzene-kincsek összegyűjtése és megmentése. A gyűjtők azonban e kincsekben csupán érdekes egzotikumot láttak, népies furcsaságokat, melyek nem állíthatók az emberi lélek nagy zenei megnyilatkozásai mellé. A népi dallamokat olybá vették, mint a cifraszűrt. A cifraszűrben is gyönyörködtek, díszítésének naiv eredetiségét dicsérték, de mosolyogták is, nem tartották komoly ruhadarabnak. A népzenei motívumokat is dicsérték, de mosolyogták is, azt vélvén, hogy azok naivitásán és primitívségén már túlhaladt az idő.

Ezt a felfogást törte meg a két mágus, a két lángelme: Bartók és Kodály. Ők nem kívülről figyelték meg a népi énekeket, mert nekik megadatott az, hogy behelyezkedjenek azokba, hogy egyé váljanak azokkal. Mint eddig még sohasem, ők megértették népi zenének lényegét, s mikor megértették, végtelen távlat nyílt meg előttük, mint akik felfedeztek egy ismeretlen új világrészt. Feltárult előttük egy térbelileg Ázsia végtelenjébe nyúló zenekultúrának spirituálisan is végtelen élményanyaga, beláthatatlan formagazdagsága. Csak a primitívnek vélt formák látványát kellett fellebbenteni, s egyszerre ősi emberi élmények, az élet-halál, az emberlét mindennapi és egyben örök kérdései síriak kacagtak fel ebből a muzsikából. Az emberiség östörténetéből villantak itt meg zenei képek, mert ez az újonnan felfedezett ősi muzsika úgy zárt magába egy-egy ősi élményt, mint évezredek borostyánkőbe a beleévedt pillangót. De megvillantak itt képek a magyarság történetéből is, a magyarság évezredek sorsa, minden öröme-fájdalma beleévedt ebbe a muzsikába. Most kidrúilt; hogy a szegény, sok megpróbáltatást átvészelt nép, az elavult, korszerűtlen társadalmi viszonyok között élő elhagyott magyar nép megfejthetetlen titkok tudója és őriási értékű zenei kincsek birtoklója. Most Bartók és Kodály varázslata nyomán egész Európa s az egész világ előtt megmutatkozott ez a sok érték. Ilyenformán Bartók és Kodály varázslata nyomán nemcsak az elvarázsolt tündérr királykis-

asszony jutott méltó helyére, jogos örökségébe, hanem — ha szűkebb körben is — a világ zeneértői előtt nagyobb megbecsülésre talált az eddig semmibevett, kultúrálatlannak, barbárnak vélelmezett magyar nép is.

A magyar nép zenekincseinek világ elé tárása egyszerre volt hazafias és tudományos tett, egyszerre volt szolgálata a műveltségnek, magyarságnak és az emberiségnek. De bármilyen nagy dolog is ez, mégiscsak egyik oldala Bartók és Kodály értékelésének. Nekik megadatott az eredeti alkotás öröme, győtelme és dicsősége, nekik megadatott, hogy önnön lelkük nem hamvadó maglyájából adjanak hevületet az általuk gerjesztett új magyar muzsikának. Eredetit akartak adni? Nem! Az igazi nagy tehetség sosem akar eredetit adni, de mindig eredetit ad önkéntelenül, ösztönösen. Nem a népzeneből merítettek. Anélkül is volt művészi mondanivalójuk; tehetségük volt a forrás. A népzene a művészi formanyelvet adta nekik, hogy azon gondolataikat kifejezzék. Petőfi és Arany annakidején a népköltészetben találta meg gondolataikhoz a kifejezési lehetőségeket, Bartók és Kodály a népzeneben, a népdalban.

Mindketten a népzene motívumait alkalmazták művészetükhöz, ugyanazon területről repültek el, de — hiszen ez természetes is — más-más régiókba értek. Bartók egyetemesen emberibb, nála szinte ősemberi sírámok jajdulnak fel a melódiaikban, de erről az egyetemes emberi magaslatról is tud mindig egy-egy tekintetet vetni a hazai rögre, a földre, ahonnan jött. Mikor az emberi lét örök lényegét foglalja zenei formába, néha még akkor is megelégszik a magyar népmesék, népballadák motívumaival. — Kodály viszont elsősorban magyar talajon áll, melódiáiban bennük sír, jajong az egész magyar történelem, a magyar mindennapi élet minden öröme, bűja, szenvedése. Psalmus Hungaricusában, vagy Budavári Te Deum-ában az árva magyar sors, a tragikus magyar élet-érzés válik érzékelhetővé, zenei élménynyé. Hány Jánosában érzékelhetővé válik a magyar Don Quijote végzet, a magyar élet örök átka. De bármennyire is magyar rögből, néha látszólag szűk körű magyar keretből nő ki Kodály muzsikája, mindig maradnak bennük szá- lak az egyetemes emberséggel való kapcsolatokra. Nem is lehet ez másként! Az igazi művészet sosem lehet annyira egyoldalúan nemzeti, hogy megfedlekkezzék a más nemzetekkel való testvéri érzés, az

Éneklő Ifjúság

egyetemes emberiség, a humánus kapcsolatáról, de sosem lehet annyira egyetlen ember, nemzeteken felülálló, sors megfedekezések a nemzeti sorsról, sorsüldözött magyarságáról.

A művészet, ez a csodálatos növény, a valóságból szívja életet, s életével, tényészetével maga is befolyásolja a valóságot. Talán sehol a világon nem volt szervezettebb kapcsolatban művészet és élet, mint a mi magyar glóbusunkon. És szinte azt is elmondhatjuk, hogy míg másutt inkább az irodalom, művészet haladt az élet nyomán, nálunk a művészet vonzotta maga után az életet. Petőfi azt írja, azon legyünk, hogy az irodalomban — tudniillik az irodalom tematikájában — a nép váljék uralkodóvá, mert ha itt a nép uralkodik, közel vagyunk ahhoz, hogy a politikában is a nép uralkodjék. A Tisza Kálmán-korszak árvalányhajás, színre-szemre való népdalkultuszában visszatükröződik a közjogi harcok színre-szemrevaló, de a népi érdekeket valójában elhanyagoló, semmibevevő politikája. Bartók és Kodály munkássága egyidőbe esik irodalmunk 'Ady-korával. S valóban, mikor Bartók és Kodály fölfedték és a világ elé tárták a magyar népdal halhatatlan értékeit, közel voltunk ahhoz, hogy végre a magyar nép ezeréves jussának, a magyar földnek birtokába jusson, hogy végre a politikában is a nép uralkodjék.

Ilyenformán vált Bartók és Kodály zenei munkássága nagyjelentőségű szociális tetté, ilyenformán váltak ők a magyar jövő serkentőivé. Mi a magyar jövő? Az ifjúság lelke. A zene történetében aligha van még alkotó géniusz, ki közelebb lenne az ifjúsághoz műveivel, művei szellemiségével, mint Kodály Zoltán. Ő dalaival, gyermekkórusaival valóban az ifjúság lényegét látta és szólatatta meg, az ifjú lélekben forrongó erőt fogta be a dalok tüzes szekerébe. Az „Éneklő ifjúság“ nemcsak érdekes, de óriási horderejű jelenség is a zene történetében... Szeged ifjúsága, az éneklő ifjúság itt a Dóm-téren, Isten házának közelében ma egyszerre áldoz a hangok szárnyalásával az éneken megnyilatkozó csodálatos szellemi világnak, de egyszerre áldoz a magyar jövőnek, a Kodály dalokból kiáramló szociális és népi gondolatnak, demokratikus jövődönknek is.

Páti Ferenc

címen a Kodály-tanítványok magyar énekesrendje még 1934-ben mozgalmat indított abból a célból, hogy az iskolai énekkarok együttesen rendezzenek hangversenyeket Kodály-szellemű kórusművekkel, tömegkánonokkal. Biztak abban, hogy a magyar zene szépsége az ifjúság erejével párosulva csodára képes, az akkori koncertek kietlen és magyartalan levegőjében. Ez a csoda meg is történt. Az első Éneklő Ifjúság-hangversenyt 1934. tavaszán tartották meg a fővárosi iskolák énekkarai, amely valódi magyar „monstre“ hangverseny volt. Ezeröttszáz iskolásgyermek ajkán zendült fel az a zenei harmónia, melyben Kodály muzsikája és a magyar nép dala összeforrott klasszikus egységben a Josquinnek, Palestrinának, Lassusok zenéjével. Budapest példáját hamarosan követték a vidéki városok is. Szeged, már 1935-ben belekapcsolódott a mozgalomba s az Énekesrend: szegedi élharcosának: Szeghy Endrének kezdeményezésére ezerkétszáz tanuló közreműködésével, nagy kezdő sikerrel folyt le az első hangverseny. A mozgalom évről-évre országosan fejlődött, izmosodott s mind több és több város igyekezett elérni a csúcspontot: Kodályt éneklő ifjúsági koncerteken legnagyobb magyar zeneköltönket megszólaltatni.

Szegeden 1944. nyáralejére terveztek Kodály-hangversenyt, de már nem lehetett megtartani, jobb időkre kellett halasztani. Végre elérkezve ez is, ez év június 8-án, a Dóm-téren felvonult huszonnyolc szegedi iskola énekes népe, közöttük a kis tanyai magyarok lelkes gárdájával. Közel tízezer hallgató előtt, egymásután sorakoztak fel az általános iskolák, polgárik, ipariskolák, kereskedelmi középiskolák, gimnáziumok, tanító- és tanítónőképzők énekkarai, valamennyiük tudásuk legjavát adva, tiszta magyar levegőt árasztva. Frissen szárnyalt a magyar énekszó, a szívet-lelket gyönyörködtető Kodály-muzsika. Kiss Mária, Gálgy László, Keszléry Stefánia, Kartal József, Fábrián Gonzága, Veress László, Weber József, Szécsy József, Sey Margit. Bánhidi Ödön hivatott vezénylése alatt. Remekül hatott a színpompás mozdulatkórus is. A hangverseny fénypontja a Magyarokhoz című zárókánon volt, melyet háromezer gyerekajak zengett, a szegedi Kodály-hangverseny szervezőjének, rendezőjének,